

Ф.Д. ГАМОР

Карпатський біосферний заповідник
м. Рахів, Закарпатська обл., 90600, Україна

ЩОДО РОЛІ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПРИРОДНИХ ЦІННОСТЕЙ КАРПАТ ТА РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Реферат. Для розв'язання сучасних проблем функціонування об'єктів природно-заповідного фонду України та шляхів їх відновлення й розвитку, привертається увага до деяких рішень та нарад, які проводились під головуванням Президентів України. Йдеться про те, що важливою історичною природоохоронною подією в незалежній Україні стало проведення першої наради під головуванням Президента України Віктора Ющенка в Шацькому національному природному парку (с. Гаївка Шацького району Волинської області, 9 липня 2009 р.) із питань розвитку природно-заповідної справи та визначення шляхів вирішення існуючих проблем.

На цьому зібранні Президент України не тільки критично оцінив ситуацію у збереженні природно-заповідного фонду України, але й приділив особливу увагу проблемі розширення території Карпатського біосферного заповідника, як одного з найпотужніших в Україні та зініційовано прийняття Указу Президента щодо встановлення Дня працівника природно-заповідної справи. Привертається також увага і до надважливої наради, яка проведена 29 вересня 2017 року в Івано-Франківську, під головуванням Президента України Петра Порошенка, із питань реформування лісового господарства, вдосконалення державної екологічної політики та розвитку природно-заповідного фонду України, на якій глибоко проаналізовано критичну ситуацію в лісокористуванні та збереженні навколишнього природного середовища, особливо в Карпатському регіоні.

У цьому контексті пропонується ужити термінових заходів щодо забезпечення виконання чинного Указу Президента України "Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи" (№ 838/2005 від 23 травня 2005 року), яким визнано "розвиток природно-заповідної справи на основі системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави одним із найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики України", розробити та прийняти відповідну Державну програму, у якій визначити по роках, у розрізі найважливіших природоохоронних територій, обсяги фінансування та матеріально-технічного забезпечення установ природно-заповідного фонду тощо.

Ключові слова: Карпати, природно-заповідна справа, Карпатський біосферний заповідник.

Обговорюючи сучасні проблемні питання функціонування об'єктів природно-заповідного фонду України та шляхи їх відновлення й розвитку, насамперед хочемо нагадати, що нещодавно минуло 15 років із часу проведення (9 липня 2009 року) першої наради під головуванням Президента України Віктора Ющенка в Шацькому національному природному парку (с. Гаївка Шацького району Волинської області) із питань розвитку природно-за-

повідної справи та визначення шляхів вирішення існуючих проблем (Всеукраїнська нарада..., 2009).

Історичне значення цієї події полягає, по-перше в тому, що під час її проведення, експромтом прямо в залі засідання, мені (оскільки я мав запланований виступ на нараді) довелось власноручно написати, для більшої гарантії ще й записку (за консультації та підтримки Миколи Стеценка), із обґрунтування необхідності прийняття Указу

Президента про встановлення в Україні Дня працівника природно-заповідної справи, яку начальник Державної служби заповідної справи України Петро Гриник, передав до президії наради Міністру охорони навколишнього середовища Георгію Філіпчуку. Міністр теж схвально віднісся до цієї ідеї, і виступаючи першим на нараді, урочисто зачитав нашу пропозицію. Президент Віктор Ющенко, з ентузіазмом зразу її підтримав, наголосивши при цьому, що встановлення Дня працівника природно-заповідної справи стане високою оцінкою її ролі в суспільстві, дасть можливість щорічно відзначати людей цієї важливої для держави професії. І тут же доручив Секретаріату Президента підготувати відповідний Указ Президента.

Як результат, 18 серпня 2009 року за №629/2009, прийнято Указ Президента, в якому записано: "Враховуючи вагомий внесок працівників природно-заповідної справи у збереження та відновлення біологічного і ландшафтного різноманіття, розвиток територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, на підтримку ініціативи Міністерства навколишнього природного середовища України, установити в Україні професійне свято – День працівника природно-заповідної справи, яке відзначати щороку – 7 липня" (Указ Президента..., 2009).

По-друге, за підсумками наради прийнято фундаментальний Указ Президента України за № 611/2009 "Про заходи щодо розвитку природно-заповідної справи".

І по-третє, на моє прохання, під час зустрічі керівників установ природного фонду, у рамках наради із Президентом, у зазначеному Указі було доручено Кабінету Міністрів України "у тримісячний строк розробити та затвердити план заходів, спрямованих на збереження та розвиток української частини природного об'єкта "Букові праліси Карпат", внесеного до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО".

І сьогодні, не втрачають актуальності та є важливими для розв'язання проблем природно-заповідної справи слова проголошені тоді Президентом Віктором Ющенком. Так,

глава держави наголошував, що необхідно забезпечити поліпшення бюджетного фінансування цієї галузі, адже сьогодні лівова частина коштів на утримання заповідників йде на оплату праці.

Звертаючись до голів обласних державних адміністрацій, зробив наголос на тому, що вони мають брати активну участь у розвитку природних заповідників та доручив керівникам областей опрацювати питання підготовки інформаційно-просвітницьких програм для школярів і студентів. Акцентував увагу на необхідності розширення національної екологічної мережі, адже сьогодні показник заповідності у Європі становить 15%, а в Україні він і сьогодні значно менший. "Не питання, як захистити відповідні масиви від людей. Питання стоїть, як захистити їх для людей, щоб ми пишалися своїм краєм", – сказав Віктор Ющенко.

Тоді Президент детально проаналізував й проблеми процесу розширення території Карпатського біосферного заповідника: "Особливо мене бентежить, що досі не узаконено розширення Карпатського біосферного заповідника. Я б хотів Вас запросити 17 липня піднятися на Говерлу і показав би триста гектарів лісу, унікального лісу, які через Вашу бездіяльність вирізані за останні вісім місяців. На тій території, яка повинна була бути відведена до Карпатського біосферного заповідника – одного з найпотужніших в Україні. Так Вам для повного щастя не вистачало 300 гектарів смерекового лісу? Це такі патріоти виростають у Закарпатті?..

Закарпатська обласна державна адміністрація та Рахівська районна державна адміністрація затягують процес погодження розширення території Карпатського біосферного заповідника в районі Говерли. Прошу за сім днів вирішити це питання. Секретаріат Президента просив би взяти це на контроль. Після семи днів, шановні, я чекаю від Вас тільки звіт про всі питання, що стосуються відведення і розширення біосферного заповідника. Ваше подання, не моє подання, шановні, – я пішов Вам назустріч.

До речі, я декілька тижнів тому проїхав дорогою майбутнього заповідника, яка уже років мабуть двісті веде десятки тисяч туристів на Говерлу. Я б дуже хотів, щоб голова, чи хто там залишився на господарстві Закарпатської області, під'їхав сьогодні до "сідловини" закарпатською дорогою. Без БТР ви туди не проїдете. Шановні, два роки назад "Жигулями" виїжджали. Прошу, не порушуйте тільки питання коштів або спецтехніки. Це маленьке питання вашої великої компетенції – зустріти десятки тисяч людей, які приносять у вашу казну обласного бюджету не один мільйон гривень.

Здивував ще один факт. Коли приїхала комісія з питань відведення відповідної території до Карпатського біосферного заповідника, – це було 11 червня 2009 року, – "охоронці" силою перешкоджали робочій групі з розширення меж біосферного заповідника проводити обстеження лісових масивів на схилах гори Говерла. Генеральну прокуратуру прошу за 5 днів доповісти суть цього інциденту і зробити висновки для тих людей, які це чинили. Ви представляєте державу, не шахраїв, які хочуть панувати в тих лісах. Зробіть усе, я звертаюся до Генпрокуратури, щоб державна місія відповідного міністерства провела необхідну роботу для відведення конкретної площі до сфери заповідника. Я ще раз, Володимире Васильовичу, заступнику голови Закарпатської ОДА, звертаюся до Тебе, – це Твоя персональна справа. Сім днів і питання всі ці повинні бути вирішені. Аналогічне звернення у мене до Держкомлісгоспу, Закарпатської обласної держадміністрації – до кінця тижня стосовно Карпатського біосферного заповідника всі питання повинні бути вирішені, а дорога до Козьмешчика повинна бути принаймні такою, якою вона була рік назад чи два, без фінансування з Києва, Москви чи Брюсселя. Підтримуйте хоча б у тому порядку, який був ще рік чи два назад. У бік органів місцевого самоврядування я б хотів зробити окреме звернення. Я розумію, що тут великий конфлікт дуже часто виникає по тих чи по інших проектах – конфлікт ін-

тересів. Орган самоврядування – це самоврядна влада в Україні, її рішення ніхто не замінить, самоврядування повинно бути партнером у цьому питанні. І тому мене дивує поведінка деяких органів місцевого самоврядування...". "Бачу єдину причину зволікання із впорядкуванням земельних питань – це корупція, корпоративні інтереси – щось дрібне, низьке, але не державне. Немає розуміння, що це – державна справа", – наголосив Президент.

Чудові і актуальні слова. Але на жаль, і зараз, через 15 років, через супротив браконьєрів, лісорубів та окремих корумпованих чиновників, і до сьогодні Карпатському біосферному заповіднику не передані землі визначені відповідним Указом Президента та Розпорядженням Кабінету Міністрів України. В цьому контексті, хочемо нагадати ще і про надважливу нараду проведеною 29 вересня 2017 року в Івано-Франківську, під головуванням Президента України Петра Порошенка, із питань реформування лісового господарства, вдосконалення державної екологічної політики та розвитку природно-заповідного фонду України (Гамор, 2017 в).

У її роботі взяли участь народні депутати України, міністри та інші керівники центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів, голови обласних державних адміністрацій, начальники обласних управлінь лісового та мисливського господарства України, директори заповідників та національних природних парків Карпатського регіону тощо.

У вступній промові Президент України Петро Порошенко глибоко проаналізував критичну ситуацію в лісокористуванні та збереженні навколишнього природного середовища, особливо в Карпатському регіоні.

Про стурбованість Президента України з цього приводу свідчать, зокрема, деякі цитати, які хочемо нагадати зараз.

Так, говорячи про проблеми у лісовій галузі, Президент різко зауважив, що в Україні не тільки "створено мафіозне угруповання і ще й посиляються нагору, що у

них там є "парасольки"... ваші "парасольки" закінчені. І ми для цього приймали Закон. Для того, щоб ті, хто збирається на сьогоднішній день знищувати Карпати, чітко зрозуміли – ваше місце у в'язниці. І через дуже короткий термін я прошу силовиків, губернаторів підготувати мені звіт щодо ефективності застосування цього Закону. Вам для цього дали повноваження".

Глава держави також акцентував на необхідності проаналізувати ефективність дії мораторію на вивіз лісу-кругляка. Він додав, що різкого зростання завантаження українських деревообробних підприємств у зв'язку із припиненням вивозу кругляка не відбулось. "Значить існує тіньовий ринок, який на сьогоднішній день має бути закрито". Президент звернувся до представників прокуратури, поліції, лісівників і представників місцевого самоврядування із завданням сформувавши чіткі заходи, встановити чіткі терміни відповідальності і нагадав їм про особисту відповідальність. "Це абсолютно чітка моя позиція – досить. Люди мають відчувати, що в нас не просто припинилися незаконні рубки, а й дуже активно ведеться відновлювальна робота (із відновлення лісів – авт.)", – підсумував Глава держави.

Надзвичайно важливими були слова Президента й щодо збереження та розвитку природно-заповідного фонду. У цьому контексті він чітко наголосив, що "розвиток природно-заповідної справи належить до пріоритетів державної політики в сфері охорони навколишнього середовища". "Нехай площа природно-заповідного фонду України є недостатньою для збереження та відновлення особливих природних компонентів і об'єктів, але ми працюватимемо над цим", – наголосив Петро Порошенко.

Окремо він звернув увагу на проблему, пов'язану із навмисно організованою плутиною у межах заповідників і парків.

Президент закликав до спільної роботи над її вирішенням. "Оскільки встановлення меж заповідників – це компетенція Президента, маємо разом з вами попрацювати.

Відновити межі, які були, щоб суб'єкти місцевого самоврядування, які хочуть загарбати територію заповідників заднім числом, не змінювали ці межі. Вирішити (це питання – авт.) на урядовому і президентському рівні", – наголосив Петро Порошенко. "До правоохоронців окрема позиція – попередьте суб'єктів місцевого самоврядування не бавитися і не чинити злочинів у заповідній справі. Кожен сільський голова має працювати на громаду, а не проти заповідника. Думаю, що це речі, які ми 100% зможемо регулювати". "Як правило, території, де створена переважна більшість національних заповідних парків, є депресивними. Зайнятість на тих територіях є вкрай низька. І за таких обставин я вважаю, що замість того, щоб намагатися вирубати ліс, забравши частину заповідника і залишити пустелю, ми маємо допомогти організувати екологічний туризм. Це створює і робочі місця ... вирубані ліси та ліси гори туристів не приваблюватимуть".

"Вирубав – більше нічого не буде", – дуже слушно зауважив Президент України.

Виступаючи на цій нараді, автор цих рядків запропонував конкретні пропозиції щодо подолання труднощів, які сформувалися в роботі установ природно-заповідного фонду.

На прохання адміністрації Президента України, нами також внесено ряд уточнень та доповнень, спрямованих на збереження та сталий розвиток Карпатського регіону і розвиток природно-заповідного фонду України, до проекту Указу Президента, який був ухвалений за підсумками наради (Гамор, 2017 а, б).

З часу проведення цих історичних нарад і прийнятих за їх результатами надважливих Указів Президента, на думку експертів (Заповідна справа..., 2017) ситуація у природно-заповідній справі не поліпшилась, а навіть погіршилась.

Через це робочі підгрупи Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, за нашої участі, із залученням керівників багатьох

установ природно-заповідного фонду, протягом 2020-2021 років, детально проаналізували стан впровадження законодавства у сфері збереження природно-заповідного фонду України (ПЗФ), оцінили проблеми управління установами ПЗФ та визначили пріоритетні завдання, які потребують невідкладного вирішення (Гамор, 2021; Овчинникова, 2021).

Запропоновано до першочергових віднести питання підвищення ефективності управління та впорядкування оплати праці працівників установ природно-заповідного фонду, розробка і прийняття Державної програми збереження та розвитку ПЗФ й удосконалення природоохоронного законодавства (Гамор, 2017 б; 2021).

Так, з метою впорядкування оплати праці персоналу установ ПЗФ, робочі підгрупи запропонували на першому етапі реформування системи оплати праці працівників природоохоронної сфери, внести зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 № 1298 "Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери", зокрема доповнити її розділом "Установи природно-заповідного фонду" із відповідним збільшенням тарифних розрядів для працівників служби охорони та фахівців установ. Крім того, опрацьовано та запропоновано на розгляд пропозиції щодо внесення змін до закону "Про природно-заповідний фонд", Земельного кодексу та інших законодавчих актів (Гамор, 2021).

До прикладу, запропоновано до статті 7 закону "Про природно-заповідний фонд" включити положення про те, що "Забороняється вилучення, передача у власність та надання у користування земельних ділянок, стосовно яких прийнято рішення про створення чи оголошення територій об'єктів природно-заповідного фонду" та "До здійснення державної реєстрації права постійного користування природних заповідників, біосферних заповідників, національних при-

родних парків, ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків загальнодержавного значення, а також регіональних ландшафтних парків земельними ділянками природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення – це право підтверджується матеріалами проєктів створення (зміни меж) територій та об'єктів природно-заповідного фонду".

Крім того, частину першу статті 46 викласти в редакції "Оплата праці працівників природоохоронних установ повинна забезпечувати достатні матеріальні умови для належного виконання службових обов'язків, сприяти укомплектуванню природоохоронних установ компетентними і досвідченими кадрами, стимулювати їх сумлінну та ініціативну працю. Заробітна плата осіб природоохоронних установ складається з посадових окладів, премій, надбавок за вислугу років, за роботу в польових умовах, за виконання роботи вахтовим методом, інших надбавок та доплат, коштів на придбання форменого та спеціального одягу, розмір та порядок встановлення яких визначаються Кабінетом Міністрів України" тощо.

Крім усього іншого, дуже важливим зараз є розв'язання гострої проблеми із сплати установами ПЗФ, земельного податку територіальним громадам. Адже через форс-мажорні обставини, в багатьох із них утворилась значна заборгованість перед місцевими бюджетами.

Так, до прикладу, Карпатський біосферний заповідник боргує громадам біля 70 мільйонів гривень, тому правоохоронні органи провели відповідні слідчі дії і передали кримінальне провадження до суду, для притягнення до відповідальності директора та головного бухгалтера заповідника за несплату податків, а органи податкової адміністрації прийняли рішення щодо блокування рахунків та проведення опису майна біосферного заповідника.

Таким чином, природоохоронна, науково-дослідна установа міжнародного значення, яка знаходиться під заступництвом Ради Європи, як єдина в Україні установа, яка

п'ять разів за природоохоронні досягнення, нагороджена Європейським дипломом, стає банкрутом, і відповідно, до речі, дивного пункту в Положенні про Карпатський біосферний заповідник (вписаний недавно і затверджений Міндовкіялля), може бути ліквідованим, у встановленому законодавством порядку.

Тому зараз, як ніколи, необхідно зосередитися на вдосконаленні системи державного управління територіями та об'єктами ПЗФ, інтеграції її в інші галузі економіки відповідно до кращих зразків міжнародної практики.

Потрібно не допускати перекручень при імплементації до чинного природоохоронного законодавства, європейських стандартів, виправляти уже допущені помилки.

Вкрай важливо налагодити добір та систему підготовки професійних кадрів заповідної справи, планового підвищення кваліфікації фахівців з охорони природи.

Необхідно активізувати екологоосвітню та просвітницьку діяльність, серйозно посилити державний контроль за охороною та використанням природних ресурсів на територіях ПЗФ тощо.

Але найважливіше – слід ужити термінових заходів щодо забезпечення виконання чинного Указу Президента України "Про заходи щодо дальшого розвитку при-

родно-заповідної справи" (№ 838/2005 від 23 травня 2005 року), яким визнано "розвиток природно-заповідної справи на основі системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави одним із найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики України".

І насамкінець, як зазначено в Указі Президента України "Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні" (№ 600 від 14 серпня 2009 року), необхідно невідкладно, з метою поліпшення умов реалізації єдиної державної політики у сфері розвитку природно-заповідної справи, удосконалити управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, розробити та прийняти відповідну Державну програму, у якій визначити по роках, у розрізі найважливіших природоохоронних територій, обсяги фінансування та матеріально-технічного забезпечення установ природно-заповідного фонду тощо. Слід створювати такі умови, щоби природоохоронні території, особливо біосферні заповідники, відповідно до програмних документів ЮНЕСКО, забезпечували не тільки збереження унікальних природних цінностей, але й ефективно виконували роль модельних територій для сталого розвитку.

Список посилань

- Всеукраїнська нарада з питань розвитку природно-заповідної справи. За матеріалами веб-сайту Президента України // Зелені Карпати, 2009. – №1-4. – С. 15–16.
- Гамор Ф.Д. Про добрі наміри на екологічних вибоїнах. Проблеми збереження та використання природоохоронних територій у контексті євроінтеграційних процесів в Україні // Зелені Карпати, 2017 а – №1– 4. – С. 1–4.
- Гамор Ф.Д. Про деякі питання удосконалення закону України "Про природно-заповідний фонд України // Заповідна справа в Україні: абсолютна заповідність чи європейська модель гармонії людини і природи? Збірник вибраних матеріалів / [за ред. М.П. Стеценка, Ф.Д. Гамора]. – Львів: "Тиса", 2017 б. – С. 74–80
- Гамор Ф.Д. Про мафіозні "парасольки", тіньовий ринок лісу-кругляка, плутанину з межами заповідників, екотуризм замість пустелі... Президент України Петро Порошенко зобов'язав припинити вирубування лісів у Карпатах та забезпечити розвиток природно-заповідної справи. / Зелені Карпати, 2017 в, № 1-4. – С. 14–15.
- Гамор Ф.Д. Деякі питання вдосконалення державного управління природно-заповідним фондом України // Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України, 2021. – № 1 (6). – С. 74–79.

Заповідна справа в Україні: абсолютна заповідність чи європейська модель гармонії людини і природи? Збірник вибраних матеріалів / [за ред. М.П. Стеценка, Ф.Д. Гамора]. – Львів: "Тиса", 2017. – 238 с.

Овчинникова Ю.Ю. (ред.). Матеріали Робочої групи з питань природно-заповідного фонду. Випуск 1 / Київ: Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, 2021. – 123 с.

Указ Президента України від 18 серпня 2009 року. Про день працівника природно-заповідної справи.

REGARDING THE ROLE OF THE PRESIDENTS OF UKRAINE IN THE CONSERVATION OF THE NATURAL VALUES OF THE CARPATHIANS AND THE DEVELOPMENT OF NATURE PROTECTION IN UKRAINE

F.D. HAMOR

Abstract. In order to solve the modern problems of the functioning of the protected areas of Ukraine and the ways of their restoration and development, attention is drawn to some decisions and meetings held under the chairmanship of the Presidents of Ukraine. It is about the fact that the holding of the first meeting in the independent Ukraine under the chairmanship of the President of Ukraine Viktor Yushchenko in the Shatskyi National Nature Park (Hayivka village, Shatskyi district, Volyn region, July 9, 2009) on the development of nature protection and determination of ways to solve existing problems, became an important historical and ecological event. At this meeting, the President of Ukraine not only critically assessed the situation in the conservation of the natural protected sites of Ukraine, but also paid special attention to the problem of extension of the territory of Carpathian Biosphere Reserve, as one of the most powerful in Ukraine, and initiated the adoption of the Presidential Decree on the establishment of the Day of the Nature Protection Worker. Attention is also drawn to the very important meeting held on September 29, 2017 in Ivano-Frankivsk, chaired by the President of Ukraine Petro Poroshenko, on the issues of reforming forestry, improving the state environmental policy and developing the nature reserve fund of Ukraine, at which the critical situation was deeply analyzed in forest management and conservation of the environment, especially in the Carpathian region.

In this context, it is proposed to take urgent measures to ensure the implementation of the current Decree of the President of Ukraine "On Measures for the further development of nature protection" (No. 838/2005 dated May 23, 2005), which recognized "the development of protected areas based on the systematic consideration of nature protection, economic, social and other interests of society, as well as the international obligations of the state as one of the most important priorities of the long-term state policy of Ukraine", to develop and adopt the corresponding State program, in which to determine by year, in terms of the most important protected areas, the amount of funding and material technical support of nature protection institutions, etc. It is extremely important now to solve the extremely acute problem of payment by institutions of nature protection the land tax to the territorial communities, non-payment of which can lead to bankruptcy and cessation of functioning, for example, even the Carpathian Biosphere Reserve, which is under the auspices of the Council of Europe.

Keywords: Carpathians, nature protection, Carpathian Biosphere Reserve.